

* * *

Bilo zasada kako mu drago, činjenica je da se riječ *jezik* u smislu „narod” i sl. raširila iz hebrejskoga izvornika *Staroga zavjeta* preko njegova grčkoga i znatno kasnijega latinskog prijevoda svuda po svijetu. U bezbrojnim jezicima svijeta – danas preko tisuću i sto starih i novih, živih i mrtvih, evropskih i prekomorskih, čak i „egzotičnih” – na kojima se čita *Sv. Pismo*, svuda mora da postoji to isto ili nešto slično, tj. pojava da riječ *jezik* ne baš „znači”, već dolazi u smislu „narod”. Nije to, dakle, nikakav osobit „zgoditak” ovoga ili onoga jezika, nego opća stilističko-semantička crta i tolikih drugih u kojima se u sferi kršćanskoga bogoštovlja odrazio u utjecaj židovsko-starozavjetne diktije. A to će reći da je *jezik* u smislu „narod” element svečanoga ili biblijskoga stila, što je bar u razvojnom pogledu jedno te isto, jezični stilem, više vrijednosti nego značenje, pri čemu riječ *jezik* u takvu smislu i ne pripada jeziku kao sistemu koliko govoru kao aktu njegove upotrebe: u sakralnom tekstu kao tipična crta dotičnoga stila, a u profanom kao izražajna aluzija, sredstvo stvaranja biblijskoga kolorita.

Osim toga, pojava je, kako smo vidjeli, izrazito mnogonacionalna. A što se tiče našega jezika, kako hrvatskoga tako i srpskoga, u njemu je takva mogućnost dio crkvenoslavenskoga, a preko njega i bizantsko-grčkoga jezičnog naslijeđa; latinski je uzor mogao djelovati tek naknadno.

S a ž e t a k

Miroslav Kravar, sveuč. prof. u m., Zadar
UDK 801.54:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 12. kolovoza 1986.

The Word jezik in the Sense of 'narod'

The author traces the development of the use of the word *jezik* 'tongue' in the sense of 'narod' ('people') in the Croatian literary language. This usage derives from the Hebrew original of the Old Testament and its Greek and much later Latin translations.

KOJI I ŠTO

Ivo Pranjković

O odnosu između relativizatora¹ *koji*, *–a*, *–e* i *što* + enklitički oblik lične zamjenice relativno se dosta pisalo u slavističkoj literaturi, ali se čini da u vezi s tim još ima nedoumica. To donekle potvrđuje i skorašnja tvrdnja jednog našeg prevodioca prema kojoj se u iskazu *blagoslovljen koji dolazi* zamjenica *koji* odnosi na imensku riječ (*onaj*), a u iskazu *blagoslovljen što dolazi* element *što* na glagol (*dolazi*). Pod uvjetom da je prevodilac mislio na relativno *što* (a ne na uzročni veznik) valja odmah reći da je njegova tvrdnja neo-

¹ Relativizator se određuje kao obilježje relativne službe (Browne, 1980., 50).

snovana naprosto zato što svaki relativizator ponavlja antecedent² pa nije moguće da se na njega ne odnosi. Unatoč tome iznijeta tvrdnja nije sasvim nezanimljiva. Njome se najme upozorava (iako nespretno i netočno) na eventualnu razliku (ili razlike) između spomenutih dvaju relativizatora. Pokušat ću ovdje (ponajviše komentiranjem postojeće literature) odgovoriti na nekoliko pitanja koja se u vezi s tim nameću, a od kojih posebno zanimljivim smatram sljedeća:

1. Jesu li spomenuti relativizatori ekvivalentni ili među njima postoji kakva (semantička, sintaktička, funkcionalna...) razlika?

2. Je li relativizator *što* zamjenica (kao i *koji*) ili što drugo?

3. Postoje li kakva ograničenja u upotrebi jednog ili drugog relativizatora?

4. Kakva je situacija u suvremenom književnom jeziku (a kakva u dijalektima i starijim pisanim tekstovima) s obzirom na njihovu upotrebu?

5. Zamjećuju li se s tim u vezi i kakve tzv. varijantne razlike?

Pitanje o kojemu je riječ spominje već V. Karadžić u Rječniku iz 1818. godine, u svojoj gramatici i u predgovoru prijevoda Novog zavjeta (Stevanović, 1974, 859), i to napomenom da je upotreba relativnoga *što* vezana za 3. lice. Isti autor dotiče se tog pitanja i u polemičkom članku *Nekoliko riječi mojim ovogodišnjim recenzentima* (odgovor Starcu Kuckalu koji je napadao upotrebu *što*) tvrdnjom da je *što* „mlogo srpskije” od *koji* (Grickat, 1967, 33).

Opširnije o tom pitanju piše, koliko mi je poznato, prvi put A. V. Tkalčević u svojoj *Skladnji ilirskoga jezika* iz 1862. godine. On tvrdi da je relativno *što* „nesklonivo zaime”, konstatira da mu se u kosim padežima dodaju „osobna zaimena” (npr. *prst što m u je...*) te uočava tri glavne razlike između *koji* i *što*:

a) ponavlja Vukovu tvrdnju da se *što* može „protezati samo na tretju gramatičku osobu”,

b) *što* je „slabije” nego *koji* te se „proteže na osobu ili stvar, koja je slušaocu inače poznana, koju treba jače označiti, koju treba od druge razlikovati; zato kod obćenitih izrazah, kod abstraktnih pojmovah, od svih razlikah stoji uvijek *koji*, *-a*, *-e*”.

c) *što* se može odnositi i na cijelu prethodnu rečenicu, a *koji* samo na jednu riječ (Veber, 1862, 83–84)³.

Maretić o tom pitanju nije rekao ništa osobito novo. Treba ipak spomenuti njegovu tvrdnju da se uz *što* mogu izostaviti oblici osobne zamjenice i u akuzativu i u instrumentalu (npr. *brus što se britva oštri* – Maretić, 1963, 508). U kasnijoj je literaturi upozoravano, po mom mišljenju s potpunim pravom, da se takva upotreba ne može smatrati književnom iako je proširena u štokavskim govorima (Stevanović, 1974, 860 i 1975, 298). Manje opravdanom, iako ne sasvim neumjesnom (djeluje mi pomalo cjepidlački), smatram kritiku Maretićeve formulacije prema kojoj se *što* upotrebljava umjesto *koji* (kritičar smatra da je riječ o različitim sredstvima za izražavanje istog odnosa – Stevanović,

² Antecedent je termin za ono što uvodi zavisni dio relativne rečenice (Browne, 1980, 39).

³ Iz kasnijeg izlaganja bit će vidljivo da ova Veberova zapažanja (posebice u točki b) anticipiraju problematiku, a dijelom i rezultate, potonjih istraživanja na tom području.

1939, 207). Navedena primjedba djeluje tim čudnije što dolazi od kritičara koji smatra da se *koji* i *što* značenjski ni u nijansi ne razlikuju (Stevanović, 1939, 210 i 1975, 297).

Stevanović se inače ovim pitanjem bavio u nekoliko navrata, a posvetio mu je i posebnu raspravu (Stevanović, 1939). Njegova je zaluga što je (u domaću gramatičarsku tradiciju) uveo i obrazložio pojam relativnih veznika (kod njega odnosnih vezica) među kojima osim *što* spominje još *da*, *gdje*, *kako* i *te*⁴. Naime, te riječi, po njegovu mišljenju, samo „vezuju zavisnu rečenicu s glavnom, a ni jednu drugu funkciju zamenice one ne mogu vršiti” (Stevanović, 1939, 203). Usprkos tome on se, i to baš kad je riječ o elativizatoru *što*, odlučuje za neprihvatljiv kompromis nazivajući *što* *z a m j e n i c o m - v e z n i k o m*⁵ (Stevanović, 1975, 297). Čini se da se za takvo rješenje odlučio ponajviše stoga što veznik *što* ipak smatra specifičnim u odnosu prema drugim relativnim veznicima. Po njegovu mišljenju naime drugi veznici (*da*, *kako*, *gdje* i *te*) „najčešće obeležavaju i nijansu nekih posebnih značenja... dok *što* označava isključivo relativnost” (Stevanović, 1939, 210). Da se *što* u upotrebi o kojoj je ovdje riječ nikako ne može smatrati zamjenicom (kasnije će se vidjeti da je naziv zamjenica-veznik još manje održiv), dosad je najpreciznije upozorio američki slavist W. Browne: „Kad bismo uzeli da je *što* u rečenicama tipa *Onaj katalog što mu se divim* zamjenica, imali bismo u istoj rečenici dvije različite zamjenice koje igraju istu ulogu a odnose se na isti antecedent, a to bi predstavljalo anomaliju bez presedana u drugim oblastima hrvatske ili srpske gramatike” (Browne, 1980, 194–195).

To međutim nikako ne znači da relativizator *što* u svim slučajevima njegove uporabe treba smatrati veznikom. Sam Stevanović razradio je s dosta oprimjerenja i slučajeve upotrebe *što* koji su sasvim različiti od prethodnih. To je u prvom redu korelativno *što* koje se odnosi na *nešto*, *ovo*, *to*, *ono*, ili *sve* (npr. *Dobio je nešto što ga veseli*) i *što* koje se odnosi na cijelu prethodnu rečenicu (npr. *Svi su došli na vrijeme što ga je razveselilo*). Stevanović nigdje ne spominje (zapaža to i Browne, 1980, 225–226) da je *što* u navedenim primjerima bez ikakve sumnje zamjenica (a ne veznik). To nedvojbeno dokazuje već i činjenica da je takvo *što* sklonjivo (npr. *Dobio je ono č e m u se veselilo* ili *Svi su došli na vrijeme č i m e je bio oduševljen*⁶). Da relativno *što* može imati dvije različite funkcije, vidi se i po tome što ono može biti „uzrok” dvosmislenosti, npr. *Napokon sam dobio pismo što me je obradovalo*. Zamjenica *što* odnosi se na antecedent *Napokon sam dobio pismo* (parafraza: *Napokon sam dobio pismo i to me je obradovalo*), a veznik *što* na antecedent *pismo* (parafraza: *Dobio sam pismo koje me je obradovalo*). Očigledna se razlika sastoji i u tome što zamjenica *što* nikad⁷ nije zamjenjiva s *koji*, a veznik *što* zamjenjiv je uvijek.

⁴ Mislim da je *te* u funkciji relativnog veznika sasvim dijalektalno i regionalno (riječ je o primjerima tipa *Osten gvozden šiljak te se njim volovi gone* (Stevanović, 1939, 203)). Što više, mislim da *te* (barem u suvremenom književnom jeziku) uopće ne funkcionira kao subordinirani veznik.

⁵ U našim gramatikama, što se toga tiče, vlada prilično veliko šarenilo. *Što* se određuje kao zamjenica (BHZ, 1970, 205; Aleksić-Stanić 1977, 78), kao nesklonjiva zamjenica (usp. spomenuti Veberov termin) ili kao zamjenički prilog (Barić i dr. 1979, 397).

⁶ Kod vezničkog *što* to nikad nije moguće čak ni onda kad je antecedent srednjeg roda, npr. *pismo što mu se obradovao, ali ne pismo čemu se obradovao*.

⁷ U nekim dijalektima umjesto zamjenice *što* upotrebljava se *koje*. Zanimljivo je da je to bila i osobina Karadžićeva jezika (npr. *Kad se odavde sasvim preselim, k o j e mislim ako budem živ, onda neka bude*), ali nikad nije ušla u književni jezik (Stevanović, 1974, 861–862).

U jednom od najopširnijih radova posvećenih ovom pitanju, u povijesnoj studiji norveškog slavista A. Gallisa (Gallis, 1956) statistički je (na tekstovima) potvrđeno mišljenje koje je, kako smo vidjeli, zastupao još Veber. Gallis naime utvrđuje da se *što* znatno češće odnosi na imena konkretnog značenja, a *koji* na apstraktna. Utvrdio je također da to posebno vrijedi za starije tekstove. U skladu je s tim i njegov nalaz prema kojemu se *što* znatno rjeđe javlja u znanstvenoj (intelektualiziranoj) literaturi nego u drugim tipovima tekstova (Grickat, 1967, 35–36). Međutim, njegovu tvrdnju da je *što r e l a t i v u m g e n e r a l e* argumentirano je osporio Browne (v. o tome nešto niže).

Ovom pitanju povremeno je posvećivana pažnja i u dijalektološkoj literaturi. Zapaženo je da se *što* češće rabi u tzv. narodnim govorima nego u književnom jeziku (to vrijedi ponajprije, a možda i isključivo, za istočni tip standarda. Zapažaju to M. Pavlović (SDZb, 8), P. Ivić (SDZb, 12), a M. Pešikan (SDZb, 15) otkriva da se *što* (ili *te*) u nekim staro-crnogorskim govorima upotrebljava samo onda kad se odnosi na konkretne pojmove (Grickat, 1967, 35 i 37).

Zanimljiva zapažanja u vezi sa stilističkim aspektom odnosa između relativizatora *koji* i *što* iznio je M. Pavlović (1964, 167–170). On insistira na razlici u semantičkom intenzitetu. Veznik *što* po njegovu je mišljenju manje ekspresivan, manje intenzivan nego zamjenica *koji* (usp. i Grickat, 1967, 35).

Medu najzapaženije radove posvećene pitanju koje se ovdje razmatra ide svakako članak I. Grickat (1967, 32–48). Ona je, između ostalog, uvjerljivo upozorila na značenjsku razliku između *koji* i *što*. Njezino je mišljenje da se *što* upotrebljava onda kad se radi o izvjesnosti, činjeničnosti⁸, a *koji* onda kad je subjekt neizdiferenciran, nespecificiran ili sasvim hipotetičan (Grickat, 1967, 44). Ima ipak jedna njezina tvrdnja (u tom članku na neki način i ključna) s kojom se nije moguće složiti. Prema toj tvrdnji *što* bi bilo karakteristično za apozitivne, a *koji* za atributne relativne rečenice. W. Bowne, po mom mišljenju sasvim uvjerljivo, dokazuje da tu tvrdnju, barem kad je riječ o relativizatoru *što*, treba sasvim obrnuti. On dovodi u izravnu vezu faktivnost (tj. istinitost) i restriktivnost (tj. odredbenost, „atributnost“) te utvrđuje da *što* dolazi uvijek u restriktivnim (odredbenim) rečenicama baš zato što (i inače) označuje faktivnost. Što više, on pokazuje da je za restriktivne relativne rečenice faktivnost i inače tipična⁹. Prema tome, relativizator *što* uvijek pretpostavlja faktivnost pa onda i restriktivnost (služi za identifikaciju antecedenta). Ostali veznici rabe se bez te pretpostavke (to vrijedi i za zamjenicu *koji*), a mogu biti i u semantičkoj opoziciji s veznikom *što*, tj. mogu biti upotrijebljeni i s pretpostavkom lažnosti (npr. rečenice *s kao da* prema rečenicama *s kao što* – Browne, 1980, 126).

⁸ „Vezivanju pomoću *što* više odgovaraju situacije kada se u privezanoj rečenici govori o onim osobinama i radnjama... subjekta koje su u trenutku stvaranja iskaza već i u našoj svesti inkorporirane u subjekt“ (Grickat, 1967, 43–44).

Usp. također i (na drugom mjestu) vrlo dobro opisanu razliku između *da* i *što*, odnosno rečenica: 1. *Bojim se da ću je videti* 2. *Bojim se što ću je videti*.

„Prva rečenica označava bojazan od mogućeg viđenja, druga – strah izazvan sasvim izvesnim viđenjem u budućnosti“ (Grickat, 1952, 200).

⁹ Istinitost rečenice c) *Neka je djevojka vrisnula p o d j e d n a k o* proizlazi i iz rečenice a) *(Ona) djevojka koja je vrisnula bila je pijana* i iz rečenice b) *(Ona) djevojka koja je vrisnula nije bila pijana* (Browne, 1980, 126).

Pretpostavka o relativizatoru *što* kao vezniku nerestriktivnih rečenica rezultirala je kod I. Grickat još jednim pogrešnim zaključkom. Činjenicu naime da su u novijoj leksikografskoj literaturi sasvim prevladale definicije s *koji*, za razliku od starijih (još i u Broz-Ivekovićevu rječniku) kod kojih su definicije davane redovito sa *što* (npr. *galoš = crna pantljika š t o se upleće u kosu*) tumači ona time što je definicija po svojoj logičkoj naravi odredbena, a ne dopunska (apozitivna). Kako je *koji* po njezinu tumačenju određeno, prirodno je da je prevladalo nad dopunskim *što*. Već je pokazano zbog čega se takav zaključak ne može prihvatiti.¹⁰ Sasvim prihvatljiv razlog prevladavanju relativizatora *koji* u definicijama djelomice nudi i sama I. Grickat. Definicijama naime jest svojstvena odredbenost (restriktivnost), ali i „običajnost, svestremenost” (Grickat 1967, 47) pa i potencijalnost (npr. *crna pantljika koja se može... i sl.*), a ne faktivnost (izvjesnost) i konkretnost koji su svojstveni relativizatoru *što*.

Da je okretanje autorične tvrdnje opravdano, vidi se i po tome što u njezinom vlastitom članku ima kontradikcija. Tako ona s jedne strane tvrdi da je za rečenice s *koji* karakteristična odredbenost, a s druge strane da ih odlikuje „veća semantička samostalnost” te nazočnost sekundarnih odnosa i značenjskih prizvuka (Grickat, 1967, 47).

Inače, ostala zapažanja I. Grickat (npr. s obzirom na dijakronijski aspekt, na stanje u književnom jeziku, na osobne zamjenice 2. i 3. lica, na vlastita imena itd.) sasvim su prihvatljiva te spretno i koncizno formulirana.

U već spominjanoj studiji W. Browne (Browne, 1980)¹¹ argumentirano (na mnoštvu primjera) pokazuje (osim već komentiranih zaključaka: da *što* uz enklitike nije zamjenica, da dolazi samo u restriktivnim rečenicama te da pretpostavlja faktivnost) i to da *što* nije relativum generale (kako je tvrdio Gallis), tj. nije nesklonjivi relativizator bez značenjske veze s drugim službama veznika *što*, nego veznik kojemu je i u ostalim službama¹² (a ne samo u relativnoj) zajedničko upravo obilježje faktivnosti. Browne je u to čak toliko siguran da tvrdi kako *što* nije potrebno posebno definirati kao relativizator, a posebno kao veznik drugih zavisnih rečenica (Browne, 1980, 126–127).

I kod Brownea međutim ima jedna konstatacija koja zavređuje malo opširniji komentar. Ona glasi: „U suvremenom jeziku ... postoji ograničenje da uz relativno *što* može stajati samo enklitički oblik zamjenice. To ograničenje zasad ne možemo objasniti na temelju neke druge općenitije pojave, pa ga zato moramo izričito spomenuti u opisu svojstava veznika *što* (Browne, 1980, 155). Mislim da je zanimljivo zapaziti kako citiranu konstataciju i nije tako teško objasniti kako se učinilo Browneu. Prije svega, iza veznika i inače stoje enklitike ako nema kakvih posebnih (aktualnosintaktičkih) razloga da tako ne bude, tj. ako se *što* ne želi posebno naglasiti, čemu suprotstaviti i sl. (usp. *Rekao je da ga zovem... da njega zovem, ... da zovem njega*). Budući da se *što* pojavljuje u restriktivnim

¹⁰ Uostalom, kad bi *što* doista bilo dopunsko, teško da bi se moglo naći i u definicijama starijih rječnika.

¹¹ Riječ je o njegovoj disertaciji (u rukopisu) koja je, i inače, a ne samo s obzirom na pitanja kojima se ovdje bavimo, izuzetno vrijedna.

¹² U rečenici *Drago mi je što ste stigli* nije u pitanju „uzročnost običnog tipa” (Browne, 1980, 116) kao u rečenici *Drago mi je jer ste stigli*.

Usp. također rečenice *Ne sviđa mi se da pušim* i *Ne sviđa mi se što pušim*. U drugoj je rečenici izvjesno da se radi o pušaču, a u prvoj nije (Browne, 1980, 119).

rečenicama za koje je svojstvena faktivnost, sasvim je normalno da nema potrebe (pa ni mogućnosti) da se ono što je označeno zamjenicom posebno naglašava. Zamjenica se naime obavezno odnosi na antecedent koji joj prethodi. U iskazu *kamen što sam ga bacio što* + enklitika (*ga*) samo ponavljaju antecedent pa ne može biti (komunikativne) potrebe da se on posebno naglašava niti mogućnosti da bude čemu suprotstavljen. Prema tome, razlog zbog kojega su strukture tipa *kamen što sam njega bacio* neovjerene prilično je uočljiv i jednostavan.

Za rečenice s nerelativnim *što* rečeno ne vrijedi naprosto zato što se zamjenica ne mora odnositi na antecedent, niti je antecedent (imenski) obavezno prisutan. Zato je moguće *Zamjerio je što njega ne zovem*, ali i *Zamjerio je što nju (ili je) ne zovem*, a nije moguće *kamen što sam je (ili nju) bacio*.¹³

Kad je riječ o upotrebi razmatranih relativizatora u književnom jeziku, treba podsjetiti na neosporna zapažanja prema kojima se *što* znatno češće upotrebljava u zapadnom nego u istočnom tipu standarda. I. Grickat smatra tu pojavu vrstom „izoglose vernosti vukovsko-maretičevskim tradicijama” (Grickat, 1967, 38), što se može prihvatiti, ali ne mislim da se može smatrati jedinim i potpunim objašnjenjem. Na to se pitanje ukratko osvrće i Browne napomenom da on stječe dojam kako „korisnici zagrebačke varijante smatraju tip *što... ga* svojevrstnom rezervom koju mogu upotrijebiti u pisanom izražavanju umjesto *koji*” (Browne, 1980, 147).

Vratimo li se sada pitanjima postavljenim na početku ovoga članka, zaključno bi se moglo reći sljedeće:

1. Relativizatori *koji*, *-a*, *-e*, i *što* + enklitički oblik zamjenice često su međusobno zamjenjivi (npr. *Knjiga koju sam pročitao bila je zanimljiva* i *Knjiga što sam je pročitao bila je zanimljiva*), ali nisu semantički ekvivalentni. Relativizator *što* pretpostavlja faktivnost (izvjesnost, istinitost, činjeničnost) i dolazi samo u restriktivnim (odredbenim, atributnim) relativnim rečenicama. Relativizator *koji* ne pretpostavlja faktivnost (može dolaziti i u faktivnim i u „potencijalnim” pa i u „hipotetičkim”¹⁴ tipovima struktura), a upotrebljava se i u restriktivnim i u nerestriktivnim (dopunskim, apozitivnim) rečenicama. Zato *koji* uvijek može zamijeniti *što*, ali ne i obrnuto, npr. *Gustoća naseljenosti, koja je najveća u Monaku, izračunava se po jednostavnoj formuli*, ali *Gustoća naseljenosti, što je...* (Browne, 1980, 151).

2. Postoje dva različita relativizatora *što*. Jedan je zamjenica i ponaša se kao i druge relativne zamjenice, tj. deklinabilan je, npr. *Rekao je nešto što je bilo čudno, ... čemu smo se čudili*, a drugo veznik. Veznik je uvijek zamjenjiv relativizatorom *koji*, a zamjenica nije *nikad*.

¹³ Kao dodatni razlog mogla bi se navesti i činjenica da su enklitike „manje lične” od naglašanih oblika zamjenica pa je normalno da one stoje uz relativizator *što* za koji je utvrđeno da se odnosi u prvom redu na treće lice. Usp. u tom smislu:

A *Gdje si upoznao t a k v a čovjeka?*

B₁ *Upoznao sam g a na ulici.*

B₂ *N j e g a sam upoznao na ulici.*

¹⁴ O „hipotetičkom” *koji* usp. Musić, 1899, 70-117.

3. Veznik *što* odnosi se u prvom redu na 3. lice, a vrlo rijetko na 1. i 2. Još se rjeđe odnosi na vlastita imena¹⁵ (npr. *Ana što si joj to rekao nije došla*). To je zato što zavisna rečenica uvedena veznikom *što* označuje *identifikaciju* antecedenta (koja je naravno povezana s faktivnošću), a zamjenice 1. i 2. lica te osobna imena redovito i identificiraju ono na što se odnose.

4. Relativizator *koji* u književnom je jeziku mnogo češći od relativizatora *što* (posebice u intelektualiziranim tipovima tekstova). Osim razloga navednih pod točkom 1. tome doprinosi i činjenica što enklitički oblici lične zamjenice postoje samo u tri padeža (u genitivu, dativu i akuzativu), a takvi su oblici, kao što smo vidjeli, obvezni iza *što*. Osim toga, *što* ne može biti upotrijebljeno uz prijedloge (usp. *Čovjek što mu idem*). Prijedlozi naime traže naglašene oblike zamjenica, a što enklitičke. Primjere tipa *pero što njime pišeš* (dakle *što* + instrumental) ili *roman što o njemu govoriš, prijatelj što si za njega rekao ili kiša što unatoč njoj izlaziš* danas valja smatrati arhaičnima ili/i dijalektalnim.

Relativizator *koji*, s druge strane, dolazi u svim (6) padežima i sa svim prijedlozima.

5. Strukture s relativizatorom *što* frekventnije su u zapadnom nego u istočnom tipu standarda (posebno u pismenom izražavanju). U zapadnom tipu standarda *što* se upotrebljava i kao svojevrсна stilska rezerva relativizatoru *koji*. To valja smatrati preporučljivim već i zbog toga što su relativne konstrukcije u našem jeziku vrlo česte pa ima mnogo situacija u kojima može doći do nagomilavanja zamjenice *koji*, npr. *Prijatelj koji mi je posudio novce koje sam (što sam ih) poslao bratu koji je trenutno bez posla javio se tek danas* i sl.

CITIRANA LITERATURA

1. (Aleksić – Stanić, 1977) R. Aleksić – M. Stanić, *Gramatika srpskohrvatskog jezika*, Beograd, 1977.
2. (Barić i dr., 1979) E. Barić i dr., *Priručna gramatika hrvatskog književnog jezika*, Zagreb, 1979.
3. (BHŽ, 1970) Brabec – Hraste – Živković, *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, Zagreb, 1970.
4. (Browne, 1980) E. W. Browne, *Relativna rečenica u hrvatskom ili srpskom jeziku* (rukopis), Zagreb 1980.
5. (Galis, 1956) A. Galis, *The Syntax of Relative Clauses in Serbo-Croatian*, Oslo, 1956.
6. (Grickat, 1952) I. Grickat, *O jednom slučaju mešanja sveza d a i š t o*. Naš jezik III (n.s.), Beograd, 1952.
7. (Grickat, 1967) I. Grickat, *Relativno k o j i i š t o*, Naš jezik XVI (n.s.), Beograd 1967.
8. (Ivić, SDZb, 12) P. Ivić, *O govoru Galipoljskih Srba*, Srpski dijalektološki zbornik, 12.
9. (Maretić, 1963) T. Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb, 1963.
10. (Musić, 1899) A. Musić, *Relativne rečenice u hrvatskom jeziku*, Rad JAZU, 138. Zagreb, 1899.
11. (Pavlović, SDZb, 8) M. Pavlović, *Govor Srećke Župe*, Srpski dijalektološki zbornik, 8.
12. (Pavlović, 1964) M. Pavlović, *Fonction et valeur sémantique des relatifs što et koji en serbo-croate*, Revue des études slaves 40, Paris, 1964.

¹⁵ To vrijedi, u manjoj mjeri, za sve relativne rečenice, osobito restriktivne, npr. *Ti koji si prvi počeo odustajati ili Ana kojoj si to rekao nije došla*.

13. (Pešikan, SDZb, 15) M. Pešikan, *Starocrnogorski srednjokatunski i lješaški govori*, Srpski dijalektološki zbornik, 15.
14. (Stevanović, 1939) M. Stevanović, *Naporedna upotreba zamenice k o j i i odnosnih svezica: d a, g d e, k a k o, t e i š t o*, Naš jezik, 6, Beograd, 1939.
15. (Stevanović, 1974) M. Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik II*, Beograd, ²1974.
16. (Stevanović, 1975) M. Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik I*, Beograd, ³1975.
17. (Veber, 1862) A. Veber Tkalčević, *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije*, Beč, 1862.

S a ž e t a k

Ivo Pranjković, Filozofski fakultet, Zagreb
UDK 801.561:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 23. travnja 1986.

On the Relativizers k o j i and š t o

The paper discusses the syntactic status and functions of the relativizers *k o j i* and *š t o* in standard Croatian.

MODALNI GLAGOLI

Marko Samardžija

M. Đorđević: "Verbalphrase und Verbvalenz. Untersuchungen zur deutsch-serbokroatischen kontrastiven Grammatik", "Deutsch im Kontrast", sv. 2, Heidelberg, 1983, str. 225.

Izraslo iz samog temelja Tesnièreove gramatike zavisnosti, iz njegove verbocentrične koncepcije rečeničnog ustrojstva,¹ proučavanje valentnosti glagola kao najjači odvjetak teorije valentnosti od svojih je najranijih početaka, bar što se njemačkih autora tiče, težilo, između ostalog, i jednom praktičnom cilju: obradbom valencijskih značajki glagola stvoriti sustav pravila za oblikovanje gramatičnih rečenica određenog (konkretno: njemačkog) jezika koji će strancu što uči taj jezik omogućiti da bez „jezične kompetencije” izvornog govornika ovlada mehanizmom za proizvodnju jednostavnih rečenica. Odavde do kontrastivnog proučavanja jezika put nije bio dug. Od dviju njemačkih „škola” proučavanja valentnosti glagola, lajpciške i manhajmske, kontrastivnom proučavanju njemačkog izrazitije je okrenuta manhajmska. U Institutu za njemački jezik u Mannheimu radi se na nizu kontrastivnih projekata. (njemačko-rumunjski, njemačko-danski, njemačko-

¹ Ovo ne znači da je cijela teorija valentnosti izrasla iz Tesnièreova djela. U sovjetskom jezikoslovlju npr. jedan pravac u proučavanju valentnosti (B. M. Lejkina, L. N. Zazorina, V. P. Berkov) svojom teorijskom osnovom drži studiju „O grammatičeskoj kategorii” S. D. Kacnel'sona („Vestnik Leningradskogo universiteta”, 1947, br. 2, str. 114 - 134).